

GRAD IZMEĐU POLITIKE, FINANSIJA I KULTURE

Borislav Stojkov¹

UDK: 711

DOI: 10.14415/zbornikGFS23.001

Rezime: Grad je odraz njegovih stanovnika i njihove skale vrednosti, ali i slojevita struktura brojnih prethodnih generacija i njihovih skala vrednosti. Grad je složen i dinamičan sistem koji raste i razvija se, vođen idejama i ideologijama onih koji njime upravljaju što znači da ima naglašenu i iracionalnu dimenziju koju je najčešće teško razumeti i na nju racionalno uticati. Interesi koji se javljaju u toku razvoja grada imaju političku i ekonomsku logiku koju često povezuje finansijska sprega, a kultura kao treća logika ostaje bez jačeg uticaja, jer veoma često nije artikulirana u dovoljnoj meri da bi nametnula ideju koja bi bila presudna u sistemu odlučivanja. Kod gradova u tranziciji ova slabost je posebno izražena jer novi sistem vrednosti nije u dovoljnoj meri artikulisan, a identitet grada nije pozicioniran kao bitan kriterijum za ocenu njegove privlačnosti, uspešnosti i konkurentnosti. Istovremeno način upravljanja gradom je još uvek zasnovan na starom metodi gradske uprave i njenog sistema odlučivanja oslonjenog pre svega na neposrednim finansijskim efektima, kod čega nedovoljno artikulirane i pozicionirane kulturne vrednosti često bivaju žrtve investitorskih apetita i slabosti upravljanja. Identitet grada, zasnovan na kulturi i ekonomiji povezano (kultura kao resurs), zahteva: (1) jasne kriterijume, (2) koordinaciju ekonomske, kulturne i socijalne politike u odlučivanju o razvoju grada, (3) zajednički rad institucija umesto njihove konfrontacije, (4) transparentnost i aktivno učešće svih aktera (investitori, finansijski sektor, civilni sektor, građani) kod pripreme i donošenja odluka o urbanizmu, arhitekturi i građenju, i (5) razumevanje da budućnost grada nije održiva bez pažljive koordinacije njegovih prošlih i sadašnjih slojeva u procesu ekonomskog rasta i razvoja.

Ključne reči: Grad, kultura, finansije, razvoj, upravljanje.

1. UVOD

Razvojem ljudskih mogućnosti, potreba i stremljenja, prelaskom iz faze elementarne kulture zasnovane na agrikulturi u fazu tehničke pa tehnološke civilizacije, razvija se i način naseljavanja i nastajanje naselja koja imaju viši stepen složenosti i dinamike. Grad u tom smislu predstavlja vrhunac organizacije društvene zajednice zasnovan na principima civilizacije, postepeno se uz to udaljavajući od osnovne kulturološke matrice potekle od poljoprivrede i sela. U fazi u kojoj se urbanizacija približava stepenu potpunog zasićenja, kada u pojedinim razvijenim društvima preko 80% stanovnika živi i radi u urbanizovanom naselju, grad doživljava svoj vrhunac, ali se istovremeno približava i procesu postepene degeneracije koja se prepoznaje kroz slabljenje moralnog i kulturnog profila centra grada, širenje bezličnih i uniformnih stambenih zona, postepeno brisanje između građevinskog i poljoprivrednog zemljišta u okruženju, i kroz

¹ Prof. dr Borislav Stojkov, redovni profesor Univerziteta u Beogradu (u penziji), Beograd.

nastanak područja bezlične arhitekture koju diktira finansijska moć i slabost upravljanja gradom. Tek u najnovije doba u razvijenim društvenim zajednicama dolazi do osveščivanja da je *jačanje kulturnog imidža grada neophodno u konkurenciji sa drugim gradovima* (L.Nyström, 1999). Velike akcije u španskim gradovima (Bilbao, Valensija), ili gradovima Velike Britanije (Liverpul, Birmingem, Glazgov) i dr, koje su uspostavile njihov novi identitet i pokrenule njihovu ekonomiju, međutim pokazuju da nije dovoljno izgraditi jedan ili dva kapitalna objekta, što predstavlja kratkotrajno osveščivanje, već da je neophodno pokrenuti i kulturnu produkciju širokog spektra koja bi gradu omogućila održivost na duže staze. Ovo u najširem smislu obuhvata vraćanje tradiciji na modernizovan način, kreiranje autentičnih lokalnih proizvoda (materijalnih i nematerijalnih), kao i inicijaciju određenog tipa kreativne industrije, što sve zajedno gradu daje određeni identitet, stvarajući tako i novu kulturu grada. Na taj način, ocenjeno je da *se grad i kultura uzajamno jačaju, podrazumevajući da se elitna i popularna kultura kombinuju i ugrađuju u kulturni život grada sa razvojem urbane ekonomije na toj osnovi* (L. Nyström, 1999). Kod ovoga Klaus Kuncman daje definicije koje mogu da posluže prilikom daljeg razmatranja odnosa između kulture, finansija, ekonomije i upravljanja gradom, uz prethodnu napomenu da *kulturna dimenzija nije do sada razmatrana u teoriji i praksi urbanističkog i prostornog planiranja* (K. R. Kunzman, 2004), odnosno da kod planera i gradske uprave uglavnom nedostaje kreativna dimenzija, a danas se sve više javlja kao neophodna za uspešan razvoj grada. Naprotiv, pod pritiskom nestašice novca u gradskom budžetu s jedne strane i primamljivih ponuda investitora s druge, sedimentacija tradicije, običaja i drugih pojava urbane kulture postepeno biva zatrpama novim strukturama bez korena na datom kulturnom području. Ako grad shvatimo kao odraz ponašanja i osećanja ljudi koji u njemu žive onda ćemo lakše shvatiti da grad istovremeno predstavlja bojište između tradicije i inovativne volje i moći onih koji u njemu žele da grade.

Slika 1. Stvaranje novog identiteta ili sukob – Beograd
 Izvor: L. Buergermeister, *The Master Thesis*, TUW, Vienna, 2009.

Sedimentacija kulturnih slojeva koji nastaju kroz istoriju grada najbolje može da se prepozna preko onoga što nazivamo gradskim ambijentom. Gradski ambijent je neka vrsta domaćinstva lokalne zajednice, i izlog njenog stila života. Samim tim gradski ambijent predstavlja najjače uporište identiteta lokalne zajednice i nešto što ojačava osećanje pripadnosti tom delu grada pa i gradu u celini. Istovremeno, gradski ambijent predstavlja posebnu atmosferu ili raspoloženje koja dominira u percepciji i razumevanju određenog gradskog područja (u velikom gradu) ili grada u celini (u slučaju manjeg grada). Gradski ambijent čini obeležje identiteta određenog gradskog područja pa ga prepoznajemo pod nazivom boemska četvrt, industrijska zona, trgovački potez ili istorijski ambijent, što znači da pod pojmom gradskog ambijenta možemo da razumemo određenu seriju utisaka o određenom stilu, istorijskom periodu ili određenoj aktivnosti. Na tom osnovu stanovnici ili posetioци grada postepeno grade svoje ponašanje i očekivanja onoga što tamo mogu da vide, dožive ili ostvare. U svakom slučaju, gradski ambijent predstavlja najozbiljniji izazov i iskušenje planera i arhitekata ali i najveću odgovornost onih koji u gradu i o gradu odlučuju. Kuncman tvrdi da početkom XXI veka *kultura i kreativnost postaju ključni koncepti kod upravljanja gradom i planiranja njegovim razvojem* (Kunzman, 2004). Samim tim, prema toj ideji, kulturna dimenzija prostornog razvoja grada postaje ključna za uspešan urbani i regionalni razvoj. U razvijenim društvenim sredinama, sa utvrđenim sistemom vrednosti, investitori su prihvatili ideju da kultura podiže vrednost lokacije. Tako je u Liverpulu Savet okruga Mersisajd (Merseyside County Council) pripremio obuhvatni dokument pod nazivom *Umetnost na Mersisajdu*², koji ispituje ulogu umetnosti kod revitalizacije gradova i varoši okruga. Kroz to upućen je strog zahtev da umetnost, kao deo urbane kulture, mora da bude uključena u lokalni razvoj i regeneraciju devastiranih gradskih centara. Javno-privatno partnerstvo između gradskih službi i privatnih investitora kod toga pomaže implementaciju kulturne urbane strategije na ovom području.

Prostorni identitet grada, dakle postaje tema od velikog značaja u ekonomskom, socijalnom i psihološkom smislu. Međutim, treba ga shvatiti na dva načina: (a) kao deo kolektivnog identiteta i (b) kao deo individualnog identiteta. Kolektivni identitet obeležava pojavu identifikacije gradske zajednice ili manje zajednice u delu većeg grada. Identifikacija se gradi preko stila građenja, uspostavljenih susedskih odnosa, ponašanja i drugih elemenata koje zajednica prepoznaje kao svoje, iako je moguće da se pojedinci sa tim i ne slažu. Pojedinačni identitet obeležava identifikaciju pojedinca ili manje grupe sa određenim gradskim područjem i njegovim osobinama koje, po njenoj oceni, treba negovati iako zajednica to ne prihvata. Urbanizam i arhitektura kod toga imaju presudnu ulogu čuvajući ili, obrnuto, remeteći ono što predstavlja deo kolektivnog ili individualnog identiteta. Stil arhitekture je nešto što se u postindustrijskom gradu, u eri globalizacije, izgubilo. Time gradovi koji imaju naročito istaknut stil ali nekultivisan sistem urbanih vrednosti, najviše gube jer je kod njih remećenje stila veoma upečatljivo. Urbani pejzaž na taj način gubi osnovne osobine a gradska kultura osnovni kvalitet. Posebno su kod toga osetljive urbane ikone, objekti koji čine repere identiteta grada, koje nepažljivim postupcima urbanista ili arhitekata, ili nečinjenjem konzervatora, mogu da ugroze identitet grada. Karakterističan primer u tom pogledu je grad Drezden koji je imao status pod zaštitom UNESCO-a. Izgradnjom novog mosta na Elbi, uzvodno od

---

² Mersisajd je okrug u kome se nalazi Liverpul kao najveći urbani centar.

grada a na tački sa koje se izvanredno percipirala moćna silueta Drezdna, UNESCO je ukinuo status zaštite ovom istorijskom gradu u Saksoniji.

2. DINAMIKA IDENTITETA GRADA

Danas se sve više razume i prihvata da identitet grada nije i ne može da bude statičan. Udinska deklaracija³ definiše ideju o *identitetu kao fenomenu koji se konstantno pomera i menja* (*The Udine Declaration, 2007*). Ta ideja je zasnovana na filozofiji identiteta francuskog filozofa Žaka Deride (Jacques Derrida) o identitetu zasnovanom na jedinstvu i totalitetu kao iluziji. Stalne promene identiteta grada, veoma prisutne danas, dovode nas pred ozbiljnu dilemu da li identitet grada treba čuvati kao nešto što je dato odnosno nasleđeno, ili manje ili više pažljivo adaptirati u skladu sa društvenim, ekonomskim i kulturnim promenama u okviru određene gradske zajednice. Deklaracija iz Udina kod te dileme daje sledeći odgovor: *Izazov, za Evropu i njene regione danas, je da razvije ovu prednost snažno podržavajući identitet grada, na regionalnom ili evropskom nivou, istovremeno poštujući postojeći nacionalni identitet, fleksibilno se prilagođavajući pomerajućim osobinama identiteta*. Višeslojni identitet grada, gde jedan sloj ima svoju dinamiku koja se razlikuje od dinamike drugih slojeva, konstantno generiše promene, ponekad i konflikte, rezultirajući ili stalnim adaptacijama ili konfrontacijom identiteta. Istorijsko tkivo grada, sa nasleđenim graditeljskim nasleđem koje dolazi iz drugog kulturnog miljea iz prošlosti, može da bude u harmoniji ili konfrontaciji sa današnjom nacionalnom, regionalnom ili čak lokalnom političkom ideologijom iz mnogo razloga, od kojih je najznačajnija ideologija novca⁴.

Dinamika urbane zajednice može da bude različita. Od usporene palanke, u kojoj se prividno ništa ne dešava i u kojoj vlada inercija, pa do hiperdinamičnog velegrada u kojoj se promene dešavaju takoreći dnevno, dinamika utiče na manju ili veću promenu urbanog identiteta. Opšti društveni sistem vrednosti se takođe menja što izuzetno doprinosi promenama u urbanizmu i arhitekturi, kao i na ukupno ponašanje stanovnika grada. Dinamika stanovništva, etnička i kulturna pomeranja, promene u ekonomiji i tehnologiji, i posebno promene političke ideologije, reflektuju se na identitet grada, odnosno na ljudsku percepciju fizičke, socijalne i prirodne sredine. Vrednosna skala se neizbežno menja sa promenama političke ideologije, dok demografsko restrukturiranje doprinosi različitom poimanju gradske strukture, sa vrednostima i simbolima koji su u osnovi identiteta grada. Graditeljsko nasleđe je obično na udaru za vreme tih promena jer u sebi, između ostalog, nosi i određene poruke iz prošlosti, koje mogu da budu kompatibilne ili nekompatibilne sa aktuelnom ideologijom.

Poređenje slike grada nastalog u periodu socijalističke izgradnje, sa betonskim megastrukturama i sistemom prefabrikovane izgradnje, sa slikom grada nastalog pod nekim ranijim, savim drugačijim društveno-političkim okolnostima, najjasnije ukazuje na dinamiku identiteta grada. Promene u tom smislu izazivaju reakcije, otpore ili proteste građana, a naročito ukoliko su nemotivisane i neobrazložene sa stanovišta okruženja u kome nastaju. Ekonomske i društvene promene, a ideološke promene pogotovo, u svemu imaju presudnu ulogu jer uglavnom izazivaju promene sistema vrednosti koje nisu

³ The Udine Declaration, Assembly of European Regions, Udine, 2007, str. 1

⁴ O ovome šire u članku B. Stojkov, Urban Identity as a Sense and Spur of Development, u Proceedings Book, 1-ICAUD Conference, Tirana, 2012

definisane niti objašnjene u početnoj fazi, a nametnute su kao bezpogovorna volja uprave preko urbanizma ili tehnologije građenja⁵.

Novi investitori i tržište lokacija u najnovije doba, u gradu srednje veličine sa bogatim kulturnim nasleđem, vođeni sasvim drugom idejom o investiranju, sa slabom administracijom kojoj su preko potrebne sveže investicije a bez jasno definisanog vrednosnog sistema, najčešće atakuju na slabo zaštićene kulturne vrednosti, da bi na njihovom mestu stvorili neku kulturno neodređenu novu vrednost.

Na taj način u periodu tranzicije, kada se sve pomera i menja a novi vrednosni sistem nije uspostavljen, gradovi gube veliki deo svog identiteta, odnosno artikulisanog vrednosnog sistema iz prošlosti, koji bi mogao da im pomogne u restauraciji primerenoj savremenim standardima kvaliteta, lepote ili privlačnosti grada. Dinamika identiteta je, dakle, vidljiva ali bez jasnog usmerenja kuda i kako dalje.

3. GRAD KAO MESTO ZA-BITI ILI NE-BITI – ISKUŠENJE GRADSKJE UPRAVE

Identitet grada kao celine ili pak njegovih ambijentalnih delova, danas se smatra ekonomskom dodatnom vrednošću odnosno resursom za razvoj. Na urbanom identitetu gradovi danas grade svoju poziciju u Evropi i Svetu, privlačnost za poslovne ljude, investitore i turiste, i utisak o kulturi ljudi koji grad naseljavaju. Ovo se pre svega postiže popravljanjem postojeće slike urbanog predela, harmonizacijom novog i nasleđenog urbanističko-arhitektonskog tkiva, ili izgradnjom vrhunskih građevinskih simbola kao što su Gugenhajmov muzej u Bilbau, nove zgrade opera u Sidneju, Oslu ili Valensiji, Fred i Džindžer zgrada u Pragu i slične vedute. Kod toga ključnu ulogu ima shvatanje investitora, njihovih arhitekata i gradske uprave o značaju urbanog identiteta za gradsku ekonomiju. Na manje značajno je i poimanje o ulozi i važnosti javnog prostora (ulice, parkovi, skverovi, kejovi, trgovi i sl) koji gradu daje karakter *mesta-za-biti* (*a place-to-be*) ili *topos* prema definiciji Maksa Vebera (M. Weber, 1986). Upravo stvaranje novih javnih prostora u nasleđenom urbanom ambijentu, na mestu gde investitori vide tzv. *meku lokaciju*, predstavlja rešenje na putu reafirmacije odnosno rekultivacije takvih urbanih celina. Kod toga je bitno razumevanje da urbana kultura, kao obuhvatni pojam koji odslikava lik građana koji tu žive, gradske uprave i stručnjaka koji se bave građenjem, danas predstavlja prioritet sa neočekivanim pozitivnim reperkusijama i na finansijskom planu u nešto dužem periodu. Ovakav pristup liku i identitetu grada zahteva angažovanje i koordinaciju svih aktera, uključujući i najširu aktivnu participaciju građana prilikom kreiranja urbanističkih planova i arhitektonskih projekata. *Mesto-za-biti* je, dakle, nešto što predstavlja ogromnu odgovornost gradske uprave, umesto podleganja nezajažljivom apetitu investitora i prividnoj finansijskoj dobiti u kratkom periodu. U protivnom grad postaje *mesto-za-ne-biti* ili *a-topos*.

Pod diktatorskim pritiskom profita, naročito u gradovima u tranziciji, *slika i struktura grada i urbaniteta bivaju određeni isključivo rukom privatnika* (Leipprand, 2000). Javni prostori postaju privilegija elitne manjine a istorijski gradski ambijenti se komercijalizuju preko biznisa i komercijalnog urbo-menadžmenta. Holandski arhitekta Rem Kulhas (Rem Koolhaas) je rekao da *privatizacija (re)konstrukcije centralnih*

⁵ Urbanizmu i arhitekturi jednog naselja u Beogradu sedamdesetih godina XX veka (naselje Železnik), karakter i identitet su usloveli prefabrikacija i dužina ruke jednog krana koji podiže prefabrikovane elemente

gradskih delova sledi logiku tržišta a ne identiteta grada. Arhitektura kao oblik i dizajn najčešće ne korespondiraju ni sa neposrednim okruženjem ni sa gradom u celini, odnosno ne doprinose stvaranju *mesta-za-biti*. Finalni ishod je gubitak autentične stature grada, propast istorijskih, nasleđenih vrednosti, vakuum u gradskom tkivu (*a-topos*), odnosno urbanizam i arhitektura koji nemaju grad u svesti već želju investitora. Utoliko nasleđeni urbani ambijent predstavlja izuzetno iskušenje kako za planere, tako i posebno za one koji se bave zaštitom kulturnog nasleđa.

*Slika. 2 Konflikt između identiteta
(R.Meier, Nova poslovna zgrada naspram katedrale u Ulmu)*

Ipak najveće iskušenje i odgovornost leži na donosiocima odluka o građenju, odnosno na gradskoj upravi kao telu koje izvršava naloge i poruke tekuće ideologije. Način upravljanja gradom je posebno iskušenje kod većih naselja, naročito kod onih koji sadrže značajan kulturni kapital. Dinamika razvoja takvih gradova u kojima su prividno suprotstavljeni finansijski i kulturni kapital, je izuzetno osetljiva tema koja zahteva preispitivanje načina upravljanja (engl. *governance*) gradom. Gradska uprava, ustrojena prema klasičnom, hijerarhijski strukturisanom načinom odlučivanja (engl. *government* ili *governing*) ne predstavlja dovoljno dobar model za rešavanje kompleksnog problema razvoja takvog grada. Prema ESPON⁶, *izazov i cilj nacionalnog upravljanja gradom je*

⁶ ESPON – European Spatial Planning Observatories Network, ili Mreža evropskih observatorija prostornog planiranja, koja obuhvata većinu zemalja Evrope (Srbija posmartrač), sakuplja sve informacije od značaja za prostorni razvoj i pretvara ih u brojne studije koje služe kao osnov za definisanje evropskih politika.

poboljšanje konkurentnosti gradske teritorije (ESPON, 2006.) uz istovremenu konstataciju da je *teritorijalni kapital potreban za stvaranje teritorijalne kohezije na raznim nivoima, a način upravljanja gradom (governance) je preduslov za uvećanje teritorijalnog kapitala* (grada – prim. B.S.). U slučaju gradova gde kulturno nasleđe predstavlja veliki deo *teritorijalnog kapitala* grada jasno je da ono predstavlja i osnov za poboljšanje njegove konkurentnosti. To znači da finansijski i kulturni kapital u tom slučaju ne smeju da budu tumačeni, a još manje praktikovani, kao suprotstavljeni koncepti već integrisani i harmonizovani.

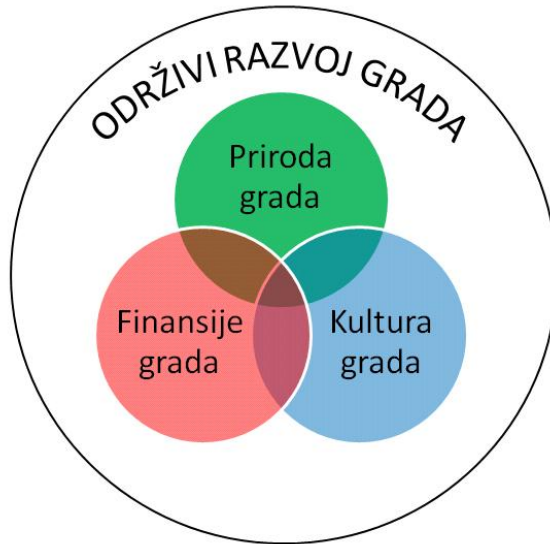
Dobar način upravljanja gradom (*good governance*) podrazumeva preispitivanje osnovnih kriterijuma kao što su: otvorenost kod donošenja odluka, pouzdanost i efektivnost u sprovođenju odluka, horizontalna koordinacija među resorima i ključnim akterima, aktivno učešće svih aktera uključujući civilni sektor i građane, i prilagođenost lokalnim uslovima. Očuvanje i razvoj gradskog identiteta nužno zahteva ispunjavanje svih navedenih kriterijuma. Kod gradova gde kulturno nasleđe može da postane osnov a ne smetnja za uspešan razvoj, neophodno je imati jasno definisano šta jeste kulturno nasleđe, uključujući i vrednovanje gradskih istorijskih ili ambijentalnih celina, a ne samo objekata; zatim, simbiotički definisanu urbanističko – konzervatorsku strategiju razvoja i uređenja grada umesto suprotstavljenih urbanističkih planova i liste tzv. spomenika kulture (razvojni a ne muzeološki princip); pa, informacioni sistem koji uključuje sve aktere i koji je dostupan svim građanima u postupku odlučivanja; i, napokon, teritorijalnu organizaciju (planski definisanu) koja omogućava efikasnije aktiviranja teritorijalnog kapitala, uključujući prevashodno kulturno –ambijentalni kapital, uz odgovornost uprave u saradnji sa građanima.

Grad pre svega pripada građanima a uprava im služi, ne samo u materijalnom veći i u duhovnom smislu. Bez toga grad gubi duh a bez duha nema ni identitet, odnosno privlačnost za život i investiranje. Iskustva brojnih evropskih gradova dokazuju da gradovi sa identitetom i kulturnim dostojanstvom daleko više privlače od modernizovanih i transformisanih starih gradova sa identitetom po savremenoj bezličnoj recepturi. Urbani simboli, kulturni reperi, prepoznatljivi urbani ambijenti, kao i kulturno-istorijski pedigree, predstavljaju nešto što privlači i turiste pa i investitore. Investitori posebno traže takva mesta jer se preko njih i oni lakše prepoznaju što jeste u osnovi njihovih kriterijuma kod izbora lokacije za građenje. Nije slučajno što MekDonalds gradi uvek u najvrednijim kulturnim ambijentima (primeri: lokacija na vrhu Bude pored same katedrale Sv. Ištvana u Budimpešti, gradska većnica u Subotici, kuća Al. Vuča u Beogradu, i dr) ugrađujući se vešto u sistem urbanog identiteta. Uklapajući se ili čak poboljšavajući urbani identitet mudri investitori tako doprinose sopstvenom brendu ili ekonomskim performansama.

4. ZAKLJUČAK

Veoma značajna tema kod planiranja i razvoja savremenih evropskih gradova je njihova konkurentnost i moć da privuku investicije i turiste. Mnogi gradovi to pokušavaju gradeći ili dodajući nešto novo što bi moglo, prema nečijoj oceni, da doprinese povećanju privlačnosti grada. Prema Udinskoj deklaraciji: *na današnjem globalnom tržištu gradovi i regioni treba da se pozicioniraju kako bi postigli prepoznavanje i ekonomski uspeh. Različitosti i specifičnosti kod toga ostaju primarni resurs konkurentne prednosti* (Udine Declaration, str. 2).

Dakle, gradovi sa tragovima istorije ili posebnim kulturnim i prirodnim osobenostima to koriste kako bi zasnovali ili rehabilitovali svoj urbani identitet. Uspeh kod stvaranja urbanog identiteta najviše zavisi na kvalitetu uzajamnih veza između prirodnih, kulturnih i ekonomskih osobina i pojava, stepenom njihove harmonizacije i ukupnom slikom koja je prepoznatljiva u mreži gradova slične veličine na međunarodnom nivou.

Slika 3 Harmonizacija tri ključna faktora

zajedništva i ponosa, preko identiteta koji poštuje i poboljšava kulturno nasleđe (D. Oktay, 2006). Urbani identitet kao izraz grupne percepcije postoji ili se postepeno razvija obrazovanjem, informacijama ili podizanjem svesti. S druge strane najefikasniji način je razvojem ideje o ekonomskom značenju i značaju dobro zaštićenog i uređenog kulturnog i prirodnog miljea i kulturnih vrednosti i ambijenata kao resursa za razvoj. Sve ovo zahteva novi tretman kulture u gradu, naročito onom koji ima istorijski ili kulturni pedigree (u Srbiji gradovi kao Novi Pazar, Sremska Mitrovica, Subotica, Negotin i sl.), novu koncepciju urbanog razvoja i novi pristup obnovi grada. Gradovi u periodu tranzicije su u naročito osetljivom položaju. Aktuelni finansijski problemi dominiraju gradskim politikama, pa i urbanističkom politikom, i radi toga u mnogo slučajeva direktno ugrožavaju kulturni ili prirodni lik i osobine grada. Neki pokušaji poređenja sa drugim, sličnim evropskim gradovima, koji imaju više uspeha u razvoju, evidentno dokazuju da podsticanje harmonizacije prirodnih, kulturnih i ekonomskih kvaliteta i osobina značano doprinosi identitetu tih gradova i, posledično, njihovom ekonomskom procvatu, većem prilivu investicija i turista i, ne najmanje važno, podizanju ponosa i privrženosti građana gradu u kome žive.

Gradska uprava pri tom mora da shvati neophodnost razvoja i harmonizacije ova tri elementa urbanog identiteta i da na tom osnovu gradi strategiju urbanog razvoja razumevajući da se urbani identitet stvara na osnovu serije karakteristika koje čine da grad bude ono što jeste (apsolutni identitet) ili ono što izgleda da jeste (relativni identitet), a ne na osnovu onoga što planer zamišlja da mora da bude (bez identiteta). O tome sud donose oni koji u njemu žive i koji ga shvataju na jedan ili drugi način. To je najbolje objasnila D. Oktay rečenicom da *u gradu treba ići ka stvaranju ...lepog i dostojanstvenog mesta za ljude koji u njemu žive i rade, štiteći jak osećaj pripadništva,*

LITERATURA

- [1] L.Nyström, City and Culture: Cultural Processes and Urban Systems, Swedish Urban Environment Council, Stockholm, 1999.

- [2] K. R. Kunzman, Culture, Creativity and Spatial Planning, Town Planning Review, Liverpool University Press, vol. 75, No. 4, **2004**.
- [3] The Udine Declaration, Assembly of European Regions, Udine, **2007**.
- [4] M. Weber, The City, Free Press, Glencoe, Illinois, **1986**.
- [5] E. Leipprand, Lebensmodell Stadt, Wasmuth, **2000**.
- [6] ESPON, Project 2.3.2. Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Levels, Luxembourg, **2006**.
- [7] D. Oktay, How Can Urban Context Maintain Urban Identity and Sustainability, Eastern Mediterranean University, [http://www.webjournal.unior.it-\(II\)](http://www.webjournal.unior.it-(II)), North Cyprus, **2006**.
- [8] B. Stojkov, Urban Identity as a Sense and Spur of Development, u Proceedings Book, 1-ICAUD Conference, Epoka University, Tirana, **2012**.

THE NEXUS OF GOVERNANCE, FINANCES AND CULTURE

Summary: *The city is reflection of its population and their scale of values, but also the stratified structure of numerous generations and their value scales. City is a complex and dynamic system, growing and developing, guided by ideas and ideologies of governing structures, often with emphasized irrational dimension, difficult for understanding and complicated to be redirected by rational means. The numerous interests appearing during city development have their economic and financial logics, often confronted with urban culture not articulated enough to cope and win in the system of city decision making. Within cities in transition this weakness is more than evident, due to the fact that the new value system has not been established and articulated yet, and the urban identity not understood and positioned as crucial criteria in evaluating city attractiveness, competitiveness and economic successfulness. At the same time the mode of city governing is still based on traditional mode of decision making, mainly dependent on direct and short-term financial effects. The cultural values, not articulated and positioned in a proper way as economic resource, are usually being victims of governance weaknesses and developers' appetites. The city identity, based on interconnected economy and culture (the culture as resource and not artefact only), asks for: (1) clear and precise criteria and strategies, (2) coordination of economic, social and cultural policies in the process of city development decision making, (3) joint actions of city institutions instead of their confrontation, (4) transparency and active participation of all stakeholders (developers, financial sector, civil sector, citizens) in preparing and making decisions on city planning, architecture and constructing, and (5) understanding that the city future is not sustainable without prudent coordinating past and present layers in the process of its economic growth and development.*

Keywords: *City, culture, finances, development, governance.*